

“GİYİNİK ÇIPLAKLAR” HADİSİNİN ASLININ TESPİTİ VE KA’BÜ’L-AHBÂR KAYNAKLI RİVÂYETLERİN REF’İ MESELESİ

Doç. Dr. Hüseyin Akgün
Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
huseyinakgun@hotmail.com

Öz: Bu araştırmamızda, Hz. Peygamber’e nispetinin hatalı olduğunu düşündüğümüz, “Giyinik Çıplaklar” şeklinde meşhur olan hadisin aslını tespit etmeye çalıştık. Vardığımız sonuca göre, bu rivayetin ilk kısmını Ebû Hureyre diğer rivâyetlerden edindiği anlayışla hüküm haline getirmiştir. İlgili rivâyetin son kısmı ise sonradan uydurulmuş ve zamanla her iki kısım da birleştirilmek suretiyle Hz. Peygamber’e atfedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Giyinik Çıplaklar, Eli Kamçılılar, Ka’bü’l-Ahbâr, İsrâiliyat, Ref’.

Abstract: The Determination of Originality of the Hadith, the "Dressed Nudists" and the Raf' Issue of Narratives Originated from Ka'b al-Ahbâr

In our research, we tried to determine the originality of the Hadith becoming famous as "Dressed Nudists" that we have considered it has been problematic to reference of Prophet Muhammad. According to result we have, Abu Hurayra made the first part of this narrative judgement with the perception he had gained from other narratives. The Last part of the related narrative was fabricated afterwards, and later on, both sides, too, are attributed to Prophet Muhammad being combined with.

Key Words: Dressed Nudists, Flagellants, Ka'b al-Ahbâr, Isra'iliyyat, Raf'

Giriş

Daha önce yazdığımız bir makalede müteahhîrîn âlimlerin, “aslu’l-hadîs” ve “mahfûz” kavramlarının kullanımlarını ele almış¹ ve hadislerin aslını (orijinal halini) ortaya koymak için bir metot önerisinde bulunmuştuk.² Ayrıca bu süreçte farklı iki hadi-

¹ Hüseyin Akgün, “Mütakaddimûn Âlimlerin Hadislerin Aslını Tespit İçin Kullandıkları İki Kavram: “Aslu’l-hadîs” ve “Mahfûz””, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, c. 7/14 (2014), s. 109-140.

² Burada gerekli bazı düzeltmeler yapmak suretiyle bu teklifi tekrar veriyoruz: 1) Hadisin bütün tariklerini toplayarak, rivâyetleri birbiriyle karşılaştırmak. 2) (Varsa) Müşterek râvi(leri) tespit etmek. 3) Metin/rivâyet grupları oluşturup, farkları tespit etmek. 4) Rivâyetlerin yer aldığı kitapları, yazıldıkları tarihler esas alınarak bir sıraya koymak ve bu açıdan meydana gelmiş olan farklılıklar varsa bunları tespit etmek ve yukarıda elde edilen verilerle karşılaştırmak. 5) Her aşamada rivâyetlerin coğrafi açıdan farklılıklarını göz önünde bulundurmak.

sin aslının tespiti konusunda iki makale kaleme almıştık. Bu çalışmamızda ise, toplumumuzda kıyamet alameti olarak zikredilen, “giyinik çıplaklar” hadisi şeklinde yaygın adıyla bilinen hadisin aslını belirlemeye gayret göstereceğiz. Önceki makalemizde tespit ettiğimiz üzere,³ burada da “aslu’l-hadîs” veya “mahfûz” kavramının, “hadisin (sened ve metin olarak) tespit edilebilen ilk hali” anlamına geldiğini, sahîh hadis anlamına gelmediğini hatırlatmak isteriz.⁴

“Giyinik çıplaklar” hadisiyle, kaynaklarımızda ilk olarak *Muvatta’*da karşılaşmaktayız ve bu rivâyette hadis Ebû Hureyre’den (ö. 58/678) mevkûf olarak nakledilmektedir. Hadisin merfû şekli ise ancak III. yüzyılda Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned’*inde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bundan önce bu hadisin Ka’bü’l-Ahbâr (ö. 32/652?) ve Abdullah b. Amr’dan (ö. 65/685), gelen ve sırasıyla “Tevrat”a ve “Münezzel kitâb”a nispet edilen iki rivâyetin kaynaklarda yer alması dikkatleri çekmektedir.

Şimdi bu üç rivâyeti eserlerdeki tarihî sırasına uygun bir şekilde detaylı olarak ele alıp aslını ortaya koymaya çalışacağız.

A) Rivâyetlerin Tarih ve İsnâd Açısından Tahlili

Rivâyetleri tarihi açıdan ele almamızdaki maksadımız, bu hadislerin geçtiği kaynakların tarihsel olarak sıraya konularak hangi isnâdın yazılı olarak⁵ ne zaman ortaya çıktığını metinlerdeki ziyadelere işaret ederek tespit etmeye çalışmaktır.⁶

1. Ebû Hureyre Rivâyetleri

Ebû Hureyre’den nakledilen hadis ilk olarak *Muvatta’*da şu şekilde geçmektedir:

³ Akgün, “Mütekaddimûn Âlimlerin”, s. 89-108.

⁴ Bu konuda Batı’da da bir tartışmanın çıktığına işaret etmek isteriz. Şöyle ki; Tilman Nagel, Andreas Görke gibi batılı araştırmacıların “isnad-metin analizi” metodu ile sirete ait otantik (authentisch) bazı tarihi gerçeklerin ortaya konulabileceği yönünde iddiada bulunduklarını savunmuştur (Tilman Nagel, “„Authentizität“ in der Leben-Mohammed-Forschung”, *Arabica*, c. 60/5 (2013), s. 516) Buna karşılık Andreas Görke, “authentisch (otantik)” kelimesine verilen manaya itiraz etmektedir. Zira ona göre bu kavrama, Nagel “tarihî gerçekliğe uygun” anlamı verirken, kendilerinin bunu “gerçekten isnadda adı geçen şahsa dayalı [bilgi]” anlamında kullandıklarını söylemektedir (Andreas Görke ve Harald Motzki, “Tilman Nagels Kritik an der Isnad-cum-matn-Analyse. Eine Replik”, *Asiatische Studien*, c. 68/ 2 (2014), s. 499. Dolayısıyla ona göre buradaki otantiklik, bilginin tarihî olup olmamasından ziyade, bu rivâyetin isnâd edildiği kişiye (mesela Urve b. Zübeyr’e) gerçekten dayandırılıp dayandırılmayacağı ile ilgilidir. Bu durumda Görke’nin “otantik” kelimesine yüklediği anlam ilk dönem hadisçilerin “mahfûz” kavramına yükledikleri “hadisin tespit edilebilen ilk hali” anlamına çok benzemektedir.

⁵ Bu vurgumuz, söz konusu hadisin yazılı olarak tespitine işaret etmek içindir. Zira kaynağın yazıldığı tarihte ve öncesinde, hadisin sözlü olarak biliniyor olması ve esere alınmamış olması mümkündür.

⁶ Takip ettiğimiz bu usulün “e-silento” metodu ile karıştırılmaması hususunda bkz. Hüseyin Akgün, ““Umirtu en ukâtîle’n-nâse” Hadisinin Rivâyet Farklılıkları Hakkında Bir İnceleme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 14/2 (2014), s. 84-85.

مَالِكٌ عَنْ مُسْلِمِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ: نِسَاءُ كَاسِيَاتٍ عَارِيَّاتٍ. مَائِلَاتٌ مُمِيلَاتٌ. لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ. وَلَا يَجْنُنَ رِيحُهَا. وَرِيحُهَا يُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ.

... Ebû Hureyre: “Giyinik çıplak kadınlar ki bunlar kırıtarak yürüyüp başkalarını kendine meylettirirler. İşte bunlar cennete giremeyecekleri gibi, kokusunu dahi alamazlar. Hâlbuki onun kokusu beş yüz yıllık mesafeden bile hissedilir.”⁷

Görüldüğü üzere Ebû Hureyre’nin, bu rivâyeti kimden aldığı tasrih edilmemiştir. Dolayısıyla haberin kaynağı Hz. Peygamber olabileceği gibi olmayabilir de. Bu durumda rivâyetin, hükmen merfû olabileceği düşünülebilir.⁸ Ancak, söz konusu hadisi rivâyet eden sahâbînin Ehl-i Kitâp’tan rivâyette bulunan biri olmaması gerektiği yönündeki ilke⁹ gereği bu rivâyetin hükmen merfû olduğunu söylememiz mümkün görünmemektedir. Zira Ebû Hureyre’nin Ehl-i Kitâp’a ait bazı bilgileri Ka’bü’l-Ahbâr gibilerden rivâyet ettiği bilinmektedir.¹⁰ Ayrıca aşağıda Ka’bü’l-Ahbâr ve Abdullah b. Amr’dan gelen, aynı paraleldeki iki ayrı rivâyet de bu hadisin hükmen merfû olarak kabul edilmemesi gerektiği yönünde bir karine teşkil etmektedir.¹¹ Ancak biz bunun aşağıda ele alacağımız üzere, bizzat Ebû Hureyre’ye ait bir yorum (ictihad) olabileceği ihtimalinin de göz önünde bulundurulması gerektiği kanaatindeyiz.¹²

Diğer yandan mevkûf olan bu rivâyette, sonraki rivâyetlerde görülen “eznâbü’l-bakar” ziyadesi henüz görülmemektedir. Bu hadisin söz konusu ziyadeyle ilk defa Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde merfû olarak rivâyet edildiğini tespit etmiş bulunmaktayız:

⁷ Mâlik, **Muvatta**, V, 1339 (3384). Ebû Amr ed-Dânî, bu hadisin rey mahallinde olmamasından dolayı müsned olduğunu belirtmektedir (İbn Hacer, **Nüket**, II, 531).

⁸ İbn Abdilberr, **Temhîd**, XIII, 202. Dârekutnî, “mahfûz olan Malik’ten mevkûf halidir” demektedir (Dârekutnî, **İlel**, X, 150).

⁹ İbn Hacer, **Nüket**, II, 532; Aydın, **Hadis İstılahları**, s. 176. Ayrıca bu konuda bkz. Özcan Hıdır, **Yahudi Kültürü ve Hadisler**, İstanbul 2006, s. 518-521.

¹⁰ Ebû Hureyre ve sahâbeden diğer bazılarının Ka’bü’l-Ahbâr’dan rivayetleri için bkz. Irâkî, **Şerhu Tabsira**, II, 172; İbn Hacer, **Nüzhetu’s-sâmiîn**, s. 81, 85; Süyûtî, **Tedrib**, II, 714. Krş. Hıdır, s. 397-405.

¹¹ Nitekim Yusuf Suiçmez de hadisin refedildiğini söylemektedir (Yusuf Suiçmez, **Sahabe ve Tabiin Sözlerinin Hz. Peygamber’e Nispeti**, Ankara 2015, s. 183-184). Ayrıca bu konuda “türbe/toprak hadisi” diye bilinen hadisin (Müslim, “Kıyâme”, 1 (2789)), ref’inin hatalı olduğu, bunun Ka’b’ın sözü olduğu hususunda bkz. Hıdır, s. 578-579. Ancak bu sözün Tevrat’ta bu şekilde yer almaması, hatta çelişmesi (Hıdır, s. 580-581) ya uydurma, ya da bir nakil kusurunun olduğunu göstermektedir.

¹² Yaptığımız araştırmalar esnasında, benzer şekilde Hz. İbrahim’in üç yerde yalan söylediği hususundaki hadisin de Ebû Hureyre’nin çıkardığı bir hüküm olduğu halde, sonrasında Hz. Peygamber’e ref edildiğini düşünmekteyiz. Bu konudaki mevkûf rivayetler için bkz. Abdürrezzâk, **Tefsîr**, II, 401; İbn Sa’d, **Ta-bakât**, I, 41. Krş. Buhârî, “Enbiyâ”, 10 (3358).

حَدَّثَنَا اسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " صِنْفَانِ مِنَ أَهْلِ النَّارِ لَا أَرَاهُمَا بَعْدُ، نِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ، مُمِيلَاتٌ عَلَى رُءُوسِهِنَّ أَمْثَالُ أَسْنِمَةِ الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ لَا يَرَيْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا وَرِجَالٌ مَعَهُمْ أَسْيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ."

... Rasûlullah (s) dedi ki: "İki sınıf vardır ki, bunlar Cehennem ehlidirler. **Bu ikisini (topluluğu) daha önce görmedim.** (Birincisi) Giyinik çıplak kadınlar ki bunlar kırarak yürüyüp başkalarını kendine meylettirirler, saçları ise deve hörgücü gibi başlarının üzerinde topludur. İşte bunlar Cennet'i göremeyecekler ve kokusunu dahi alamayacaklardır. (İkinci sınıf ise) **Ellerinde sığırkuyruğu gibi kamçıları olan ve bununla insanlara vuran adamlardır.**"¹³

Hadisin ortak râvisi olan Süheyl b. Ebî Sâlih (ö. 138/755) ricâl âlimlerince genel olarak zayıf kabul edilmektedir.¹⁴ Süheyl'in bu mecruh hali ve hadisi ref etmesi konusundaki endişeler¹⁵ sebebi ile olsa gerek, söz konusu merfû rivâyet, *Sahîh-i Müslim* hariç *Kütüb-i sitte* kitaplarının hiçbirine alınmamıştır. Hadisi merfû olarak rivâyet eden Süheyl, *Muvatta'*daki Ebû Hureyre rivâyetiyle, "eznâbü'l-bakar" ziyadeli diğer hadisleri birleştirmek/karıştırmak suretiyle rivâyet etmiş gibi görünmektedir. Nitekim hadiste, mevkûf olarak nakledilen Ebû Hureyre rivâyetinden farklı olarak, ancak aşağıda gelecek olan Ka'b'ın rivâyetiyle ortak bir şekilde "daha önce görmedim" ifadesinin yer alıyor olması da bu durumu teyit etmektedir diyebiliriz.¹⁶ Bu da Süheyl'in birleştirdiği/karıştırdığı rivâyetin aşağıdaki Ka'bü'l-Ahbâr rivâyeti olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

2. Ka'bü'l-Ahbâr Rivâyetleri

Ebû Hureyre rivâyetiyle benzer lafızlara sahip diğer bir haber ise sözde Tevrat kaynaklı¹⁷ olarak Ka'bü'l-Ahbâr'dan nakledilmektedir.¹⁸ Bu rivâyete ise ilk olarak İsmail b. Ca'fer'in (ö. 180/796) cüzünde rastlamaktayız. Rivâyet şu şekildedir:

¹³ Ahmed, *Müsned*, XIV, 300 (8665); Müslim, "Libâs", 34 (2128).

¹⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 263-264. Nitekim Buhârî, onun sadece iki hadisini, o da asıl hadisi desteklemek için mütâbi olarak almıştır. Dolayısıyla ona göre bu hadis, söz konusu râvisi sebebiyle zayıftır diyebiliriz.

¹⁵ *Muvatta'*daki rivâyetin râvisi olan İbn Ebî Meryem'in Ebû Sâlih'ten rivâyetinde vakfetmesi de bu endişeyle ilgili olabilir.

¹⁶ Ayrıca her iki rivâyet de Medine menşelidir.

¹⁷ Tevrat kelimesi ile bütün Yahudi kutsal metinlerinin kastedildiği de olmaktadır. Bkz. Baki Adam, "Tevrat", *DİA*, c. 41 (2012), s. 41.

¹⁸ Onun hakkındaki tartışmalar için bkz. Hıdır, s. 349-365.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ ثنا شَرِيكَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ مَوْلَى السَّعْدِيِّينَ أَنَّهُ سَمِعَ كَعْبَ الْأَخْبَارِ يَقُولُ: مَالِي أَرَى فِي التَّوْرَةِ صِفَةً قَوْمٍ لَمْ أَرَهُمْ بَعْدُ؟ فَحِشَّةٌ مُتَفَحِّشِينَ، فِي أَيْدِيهِمْ سِيَاطٌ مِثْلُ أَذْنَابِ الْبَقَرِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ مَالِي أَرَى فِي التَّوْرَةِ صِفَةً نِسَاءٍ لَمْ أَرَهُنَّ بَعْدُ؟ نَاعِمَاتٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَّاتٌ مِنْ أَهْلِ النَّارِ

... Ka'b'u'l-Ahbâr: "Bana ne oluyor ki **daha önce görmediğim** bir topluluğun vasfını Tevrat'ta görüyorum? Bunlar zalimlik yapanlar ve yaptırırlardır. **Ellerinde sı-ğırkuyruğu gibi kamçılar** vardır ve bunlar Cehennem ehlidirler. Bana ne oluyor ki daha önce görmediğim kadınların vasfını Tevrat'ta görüyorum. Onlar nimetler içinde olan, **giyinik çıplak kadınlardır** ve bunlar Cehennem ehlidirler."¹⁹

İbn Hazm, hadisin râvilerinden Şerîk b. Abdullah'ın (ö. 140/757) hadis uydurduğunu belirtmektedir.²⁰ İbn Hibbân da onun bazı vehimlerinden bahsetmektedir.²¹ Durumu hakkında fazla bilgi bulunmayan Ebû Sâlih es-Sâ'diyyîn hakkında ise sadece Ebû Zur'a'nın "lâ be'se bihi" hükmünü verdiğini görmekteyiz.²²

Görüldüğü üzere, *Müsned*'de merfû olan Ebû Hureyre rivâyetine ilave edilmiş olan "eznâbü'l-bakar" kısmı, daha öncesinde yukarıdaki rivâyette Ka'b'a isnâd edilmektedir. Dolayısıyla bunun daha sonra bir zabt hatası neticesi olarak yukarıdaki Ebû Hureyre'den nakledilen merfû rivâyete ilave edilmiş olabileceğini düşünebiliriz.

Söz konusu haber diğer bir eserde ise başka bir senedle şu şekilde yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي سَعْدٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ مُوسَى بْنِ غُضْبَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَسَافٍ عَنْ كَعْبِ الْأَخْبَارِ قَالَ: "يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ فِيهِ نِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَّاتٌ حَالِيَّاتٌ عَطِرَاتٌ تَقْلَتُ لَهُنَّ عُقُصٌ مِثْلُ أَسْنِمَةِ الْبُخْتِ مَائِلَاتٌ مُقْتَبَّاتٌ هَارِبَاتٌ إِلَى النَّارِ"

... Ka'b'u'l-Ahbâr dedi ki: "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o dönemde **giyinik çıplak**, süslenmiş ve kötü kokulanmış kadınlar olacaktır. Bunlar deve hörgücü gibi topuzları ile salınarak Cehenneme doğru koşacaklardır."²³

Burada önceki Ka'b rivâyetinden farklı bir unsur olarak "deve hörgücü" ilavesi yer almakta, ancak "eli kamçılılar"dan bahsedilmemektedir. Ayrıca gelecekte haber veren uzunca olan diğer bir haberde yine sadece "giyinik çıplaklar"dan bahsedilmektedir:

¹⁹ İsmail b. Ca'fer, *Hadîsu Ali b. Hucr es-Sa'dî an İsmail b. Ca'fer el-Medenî*, thk. Ömer b. Refûd b. es-Sefeyânî, Riyad 1998, s. 468.

²⁰ Bkz. Zehebî, *Siyer*, VI, 159.

²¹ İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 131.

²² İbn Ebî Hâtim, *Cerh*, IX, 392.

²³ Harâitî, *İ'tilâlu'l-kulûb*, I, 107 (211).

أخبرنا علي قال: حدثنا أبو عبيد قال: حدثنا أبو مسهر عن عباد الخواص قال: حدثنا يحيى بن أبي عمرو السيباني أن أبا الدرداء وكعبا كانا جالسين بالجابية. فأتاهما آت، فقال: لقد رأيت اليوم أمرا إن كان لحقا على من رآه أن يغيره، فقال رجل: إن الله يقول: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ الْآيَةَ. فقال كعب: إن هذا لا يقول شيئا، ذب عن محارم الله كما تذب عن عينيك حتى يأتي تأويلها قال: فانتبه لها أبو الدرداء، فقال: متى يأتي تأويلها؟ قال: "إذا هدمت كنيسة دمشق وبني مكانها مسجد، فذاك من تأويلها، وإذا رأيت الكاسيات العاريات، فذلك من تأويلها" وذكر خصلة ثالثة لا أحفظها ذلك من تأويلها قال أبو مسهر: وكان هدم الكنيسة بعهد الوليد بن عبد الملك، أدخلها في مسجد دمشق، فزاد في سعته بها" قال أبو عبيد: "وقد أروني مكانها هناك والناحية التي كانت بها قبل الهدم"

Rivâyeti²⁴ Yahya b. Ebî Amr eş-Şâmî'nin (ö. 148/765) kimin vasıtasıyla aldığı belirtilmemiştir, dolayısıyla rivâyet munkatıdır. Öte yandan bu konuda "eznâbü'l-bakar" kısmına vurgu yapan şöyle bir Şâmî-Mısırî rivâyet daha vardır:

يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ قَالَ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قَبِيلٍ عَنْ يَتْيَعٍ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّهُ قَالَ: ابْعَثُوا إِلَى أَمَلَةٍ يَذْبُونُ عَنْ فَسَادِ الْأَرْضِ فَقَالَ لَهُ كَعْبُ الْأَخْبَارِ: مَا لَا تَفْعَلُ، فَإِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ الْمُنزَّلِ أَنَّ قَوْمًا يُقَالُ لَهُمُ الْأَمَلَةُ يَحْمِلُونَ بِأَيْدِيهِمْ سَبِيطًا كَأَنَّهُا أُنْثَابُ الْبَقَرِ لَا يَرِيحُونَ رِيحَ الْجَنَّةِ فَلَا تَكُنْ أَنْتَ أَوَّلَ مَنْ يَبْعَثُ فِيهِمْ. قَالَ: فَقَعْلُ فَقُلْتُ أَنَا لِيَحْيَى: مَا الْأَمَلَةُ؟ قَالَ: أَنْتُمْ تَسْمُونَهُمْ بِالْعِرَاقِ الشَّرْطُ"

... Nu'mân b. Beşîr'in şöyle dediği rivâyet edildi: "Bunları yeryüzünü fesada karşı savunan "Emele"ye gönderin!" Bunun üzerine Ka'bü'l-Ahbâr ona şöyle dedi: "Dur yapma! İndirilen Allah'ın Kitabı'nda "Emele" denilen bir topluluk geçmektedir ki, ellerinde sığırkuyruğu gibi kamçılar taşımaktadırlar. Bunlar Cennetin kokusunu alamayacaklardır. Onların arasında haşredilenlerin ilki sen olma!" Dedi ki: (Bu sözüme rağmen) bunu yaptı. Ben (Yahya b. İshak), Yahya b. Eyyûb'a "Emele"nin ne olduğunu sordum. Dedi ki: "Sizler Irak'ta onları "şurat" (emniyet güçleri) olarak adlandırıyorsunuz."²⁵

Bu haber de râvilerinden Yahyâ b. Eyyûb el-Mısırî'nin bazı âlimler tarafından cerh edilmiş olması²⁶ hasebiyle Ka'b'a aidiyeti diğerleri gibi şüpheli bir rivâyettir. Görüldüğü üzere Ka'b'dan muhtelif formlarda olmak üzere, bazen birine, bazen her iki konuya da (giyinik çıplaklar-eli kamçılılar) vurgu yapan rivâyetlerin tamamı isnâd bakımından zayıf (muhtemelen uydurma) rivâyetlerdir.

²⁴ Bkz. İbn Sellâm, *en-Nâsih ve'l-mensûh*, s. 287-288.

²⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 530 (37744). Hadis Şamlı (Ka'b'ın üvey oğlu) Tübey' b. Âmir el-Hımyerî'den (ö. 101/720) rivâyet edilmektedir. İsnâddaki Tübey' muhtemelen tashîf sonucu Yüsey' olmuştur. Nitekim Ebû Kâbil'in hocası Tübey'dir.

²⁶ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 186-187.

3. Abdullah b. Amr Rivâyetleri

Muhteva yönünden, hem Ka'b'ın, hem de Ebû Hureyre'nin rivâyetleriyle neredeyse aynı olan diğer bir rivâyet ise Abdullah b. Amr'dan Kûfî bir isnâdla nakledilmektedir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ شَيْبَانَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: إِنَّا لَنَجِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ الْمُنزَّلِ صِنْفَيْنِ فِي النَّارِ: قَوْمٌ يَكُونُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ مَعَهُمْ سَيَاطُ كَأَنَّهَا أَذْنَابُ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ عَلَى غَيْرِ جُرْمٍ لَا يَدْخُلُونَ بِطَوْنِهِمْ إِلَّا خَبِيثًا، وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَّاتٌ مَا يَلَاتُ مُمِيلَاتٌ لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا

... Abdullah b. Amr şöyle dedi: "Muhakkak ki Allah'ın indirdiği Kitap'ta iki sınıfın ateşte olduğunu buluruz: Bunlardan birincisi, ahir zamanda, yanlarında bulunan sığırkuyrukları gibi kamçılarla insanları suçsuz yere döven, karınlarına ancak pislik dolduran bir topluluktur. Diğeri ise, giyinik çıplak kadınlar ki, bunlar kırıtarak yürüyüp başkalarını kendilerine meylettirirler. İşte bunlar cennete giremeyecekleri gibi, kokusunu dahi alamazlar."²⁷

İsnadda yer alan, Sâlim b. Ebî'l-Ca'd el-Kûfî'nin (ö. 97/716) müdellis olduğu belirtilmektedir.²⁸ Ayrıca Sâlim'in Ehli kitabın kitapları ile meşgul olduğu bilinmektedir.²⁹ Nitekim onun Hz. İsa'dan rivâyetleri de vardır. Kendisinden hadis alan A'meş de bir müdellistir ve söz konusu rivâyet mu'an'andır. Dolayısıyla hadisin gerçek kaynağı meçhul gibi görünmektedir.

Ebû Hureyre rivâyeti gibi Abdullah b. Amr'a isnâd edilen bu rivâyet de daha sonra Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, Mısırî bir isnâdla Hz. Peygamber'e ref edilmektedir. Bununla birlikte bu hadis *Kütüb-i sitte*'de yer bulamamıştır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُزَيْدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عِيَّاشِ بْنِ عَبَّاسٍ الْقِتْبَانِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَمِعْتُ عِيسَى بْنَ هَلَالٍ الصَّدْفِيَّ وَأَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبْلِيَّ، يَقُولَانِ: سَمِعْنَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " سَيَكُونُ فِي آخِرِ أُمَّتِي رَجَالٌ يَرْكَبُونَ عَلَى سُرُوحٍ، كَأَشْنَابِ الرِّحَالِ يَنْزِلُونَ عَلَى أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ نِسَاؤُهُمْ كَاسِيَّاتٌ عَارِيَّاتٌ، عَلَى رُءُوسِهِمْ كَاسِنِمَةُ الْبُخْتِ الْعِجَافِ الْعَوْهُنُ، فَإِنَّهُنَّ مَلْعُونَاتٌ، لَوْ كَانَتْ وَرَاءَكُمْ أُمَّةٌ مِنَ الْأُمَمِ لَخَدَمْنَ نِسَاؤَكُمْ نِسَاءَهُمْ، كَمَا يَخْدِمَنَّكُمْ نِسَاءُ الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ "

... Abdullah b. Amr, Rasûlullah'tan (s) şöyle işittiğini haber vermektedir: "Ümmetimin ahir döneminde, deve semerine benzer at eyerlerine³⁰ binecek adamlar olacak, mescit kapılarına inecekler. Bunların kadınları giyinik çıplaktır, başlarının üzerinde narin deve hörgücü gibi bir topuz vardır. Onları lanetleyin, zira bunlar lanetlenmiş kadın-

²⁷ Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 530 (37742).

²⁸ Zehebî, *Siyer*, V, 108.

²⁹ Râfî, *Ahbâru Kazvîn*, I, 30.

³⁰ "Rahl" ve "Serc" arasındaki fark için bkz. İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, II, 209.

lardır. Sizlerin arkasından başka ümmetlerden bir ümmet gelmiş olsaydı, kadınlarınız onların kadınlarının hizmetçisi olurdu, aynı sizden önceki ümmetlerin kadınlarının size hizmet ettiği gibi.”³¹

Ref edilen rivâyet, mevkûf olandan farklı olarak, “eli kamçılılar”dan bahsedil-memesi ve söz konusu kadınların başlarında “deve hörgücü” şeklinde topuzlarının bu-lunduğu yönündeki ziyadesi ile dikkat çekmektedir. Bu tasarruflar muhtemelen, zayıf bir râvi olan Abdullah b. Ayyâş’a (ö. 170/786)³² ait gibi görünmektedir.

Sonuç olarak gerek isnâdın sıhhati, gerekse geçtiği kaynağın kronolojik olarak en eski olması karinelerinden hareketle Ebû Hureyre’den gelen mevkûf rivâyetin mahfûz olduğunu söyleyebiliriz. Diğer rivâyetler ise değişik illetlerden dolayı zayıf veya uy-durmadır.³³

B) Rivâyetlerin Diğer Açılardan Tahlili

1. Rivâyet metinlerinin karşılaştırılması

Yukarıda da ifade edildiği üzere rivâyetler, birincisi “giyinik çıplaklar”, ikincisi “eli kamçılılar” şeklinde kısaca ifade edilebilecek, iki topluluktan haber vermektedir. Aşağıdaki tabloda açıkça görüldüğü üzere muhtelif rivâyetlerde bu topluluklardan ba-zen biri, bazen de her ikisi birlikte zikredilmektedir (Bkz. Tablo-1).

Rivâyetlerde metin farklılığı açısından dikkat çeken bir husus ise, Ka’b’ın bu top-lulukları Tevrat’ta, Abdullah b. Amr’ın (1. rivâyet) ise Münezzel Kitap’ta gördüklerini ifade etmeleridir. Ayrıca Ka’b’tan gelen rivâyetteki لم أراهم بعد (şimdiye kadar onları gör-medim) ifadesi ile Ebû Hureyre’den nakledilen mevkûf rivâyetteki لا أراهما بعد (ikisini (topluluğu) daha önce görmedim) sözü iki rivâyet arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

³¹ Ahmed, **Müsned**, XI, 654 (7083).

³² Ebû Dâvûd ve Nesâî onu zayıf olarak nitelendirmişlerdir. İbn Yûnus ise “münkerü’l-hadîs” olduğunu belirtmiştir (İbn Hacer, **Tehzîb**, V, 351).

³³ Ele aldığımız hadise benzer şekilde İbn Abbas’a nispet edilen bir söz (İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, III, 273 (14133) Kab’ın rivayetinde, “münezzel kitap”a atfedilmiştir (İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, III, 273 (14135). Daha sonra ise bu söz ref edilmiştir (Taberânî, **Mu’cemü’l-’evsat**, IV, 179 (3912). Diğer bir örnek için bkz. Selman-ı Fârisî’nin Tevrat’a dayandırarak Allah’ın 100 rahmet yarattığı ile ilgili sözünün (Abdürrezzâk **Tefsîr**, II, 41 (774)), daha sonra Hz. Peygamber’e ref edilmesine (Müslim, “Tevbe”, 4 (2753)).

Öte yandan “Cennetin kokusunu alamama” ifadesinin Ka’b’tan gelen rivâyetlerde yer almaması, buna karşın diğer rivâyetlerde bulunmasından hareketle, bunun diğer râviler tarafından bir açıklama cümlesi olarak getirildiğini düşünmekteyiz.³⁴

		لم أرهم بعد	نساء كاسيات عاريات	ولا يجدن ريحها	أذناب البقر	رءوسهم كاسنمة البخت	
Ebû Hu-reyre (mevkûf)	-	-	x	x	-	-	Mâlik b. Enes (ö. 179)
Ka’bü’l-Ahbâr	أرى في التوراة	x	x	-	x	-	İsmâîl b. Ca’fer (ö. 180)
Abdullah b.Amr (mevkûf)	في كتاب الله المنزل	في آخر الزمان	x	x	x	-	Abdürrezzâk (ö. 211)
Abdullah b.Amr (merfû)	-	في آخر أمتي	x	-	-	x	A. b. Hanbel (ö. 241)
Ebû Hu-reyre (merfû)	صنفان من أهل النار	x	x	x	x	x	A. b. Hanbel (ö. 241)
Suddî b. Aclân (merfû)	-	في آخر الزمان	-	-	x	-	A. b. Hanbel (ö. 241)
Ebû Hu-reyre (merfû)	-	إن طالت بكم مدة	-	-	x	-	A. b. Hanbel (ö. 241)
Ka’bü’l-Ahbâr	-	يأتي على الناس زمان	x	-	-	x	el-Harâîfî (ö. 327)

Tablo-1

Keza kadınların başlarının “deve hörgücü” gibi olması ifadesi de sonradan ilave edilmiş gibi görünmektedir. Zira bu ziyade ilk dönem eserlerinde yokken, sonradan Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’iyle birlikte ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo-1).

Yukarıda değindiğimiz üzere bir de sadece “eli kamçılılar” dan bahseden fiten türü zayıf rivâyetler de bulunmaktadır ki, biz bunların çıkış kaynağının da ele aldığımız aynı hadisler olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bu hadisler de isnâd bakımından bazı sorunlar taşımaktadırlar.

³⁴ Cennetin kokusunun, 40 yıllık mesafeden duyulduğu halde alınmaması ile ilgili rivâyet için bkz. Buhârî, “Diyât”, 30 (6914). Cennetin kokusunun 500 yıllık mesafeden alınması ile ilgili rivâyetler için bkz. Ebû Bekre rivâyeti (Ahmed, *Müsned*, XXXIV, 143 (20506)) ve İbn Amr rivâyeti (İbn Mâce, “Hudûd”, 37 (2611)). Bazı rivâyetlerde ise 100 yıllık mesafeden alınabileceği ifade edilmektedir. Bkz. Ma’mer, *Câmi*, X, 462 (19712); İbnü’l-Mübârek, *Müsned*, s. 164 (266).

Bunlardan ilki Ebû Hureyre'den nakledilen fiten türü şu haberdır:

حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ سَعِيدٍ شَيْخٌ مِنْ أَهْلِ قُبَاءٍ مِنَ الْأَنْصَارِ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَافِعٍ مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنْ طَالَتْ بِكُمْ مَدَّةٌ أَوْشَكَ أَنْ تَرَى قَوْمًا يَغْدُونَ فِي سَخَطِ اللَّهِ، وَيَرْوَحُونَ فِي لَعْنَتِهِ، فِي أَيْدِيهِمْ مِثْلُ أَذْنَابِ الْبَقَرِ "

... Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın şöyle dediğini işittim dedi: "Eğer ömrünüz yeterse, güne Allah'ın öfkesiyle başlayan ve lanetiyle geceleyen bir topluluğu görmekten yakındır. Bunların ellerinde sığırkuyruğu gibi bir şeyler vardır."³⁵

İbnü'l-Cevzî, İbn Hibbân'a dayanarak, râvisi Eflah b. Saîd'ten (ö. 156/773) dolayı bu hadis hakkında mevzû hükmünü vermektedir.³⁶

Diğeri ise Ebû Ümâme'ye dayandırılan aşağıdaki rivâyettir:

حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَجِيرٍ حَدَّثَنَا سَيَّارٌ أَنَّ أَبَا أُمَامَةَ ذَكَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ رَجَالٌ، أَوْ قَالَ: يَخْرُجُ رَجَالٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ مَعَهُمْ أَسْيَاطُ كَأَنَّهَا أَذْنَابُ الْبَقَرِ يَغْدُونَ فِي سَخَطِ اللَّهِ وَيَرْوَحُونَ فِي غَضَبِهِ "

Ebû Ümâme, Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivâyet etti: "Ahir zamanda bazı insanlar olacaktır:" veya şöyle dedi: "Ahir zamanda bazı insanlar çıkacaktır. Bunların ellerinde sığırkuyruğuna benzer kamçılar bulunacaktır. Allah'ın öfkesini kazanarak sabahlar, gazabına uğrayarak ise gecelerler."³⁷

Hadisin râvilerinden olan Seyyâr el-Enevî zabt yönünden meçhul olduğu halde, hakkında cerh bilinmeyen her râviyi tevsîk eden İbn Hibbân³⁸ tarafından tevsîk edilmektedir. İbn Hacer'in de onun hakkında "sadûk" demesi, zabtına güven anlamı taşımaktadır.³⁹ Dolayısıyla sadece Seyyâr'ın değil, Abdullah b. Büceyr'in de kendisinden teferrüd ettiği⁴⁰ bu rivâyet söz konusu yönüyle illetlidir.⁴¹ Dolayısıyla bu hadisin Ebû Ümâme'ye isnâdının sahîh olmadığını düşünmekteyiz.

Öte yandan hadis kaynaklarımızda ele aldığımız rivâyete benzer şekilde, muhtemel kaynağı Ka'b olup, ref edilen diğer bazı hadislere de rastlamaktayız. Mesela

³⁵ Ahmed, **Müsned**, XIII, 437 (8073); Müslim, "Cernet", 13 (2857).

³⁶ İbnü'l-Cevzî, **Mevdûât**, III, 101. Krş. İbn Hacer, **Tehzîb**, I, 368.

³⁷ Ahmed, **Müsned**, XXXVI, 466 (22150).

³⁸ İbn Hacer, **Lisân**, I, 208-209.

³⁹ İbn Hibbân'ın bir râviyi tek başına tevsîki ve bazı müteahhirûn âlimlerin "sadûk" kavramı ile ilgili görüşleri için bkz. Hüseyin Akgün, **Mağribli Muhaddis İbnü'l-Kattân'ın Hadis Anlayışı**, Ankara 2014, s. 128-131.

⁴⁰ Taberânî, **Mu'cemü'l-evsat**, V, 257 (5251). عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَجِيرٍ. لَا يَزُوى هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ إِلَّا بِهَذَا الْإِسْنَادِ، فَقَرَدَ بِهِ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَجِيرٍ.

⁴¹ Ayrıca İbnü'l-Cevzî de bu rivayeti mevzû olarak nitelendirmiş olsa da, Abdullah b. Bahîr'i Abdullah b. Büceyr ile karıştırdığı görülmektedir. Bkz. İbnü'l-Cevzî, **Mevdûât**, III, 101.

... Hz. Aîşe, Esmâ bnt. Ebî Bekr'in üzerinde ince bir elbise olduğu halde Rasûlullah'ın (s) yanına girdiğini, bunun üzerine Rasûlullah'ın (s) yönünü çevirdiğini ve şöyle dediğini rivâyet etti: "Ey Esmâ! Bir kadın hayız olma çağına ulaştığında, şu şu kısımları hariç görünmesi uygun olmaz." Bu sırada o, yüzüne ve iki eline işaret etti. Ebû Dâvûd dedi ki: "Bu hadis mürseldir. Hâlid b. Düreyk, Hz. Aîşe'ye (ra) ulaşmamıştır."⁴⁷

Nitekim Hz. Aîşe'nin, Hafsa bnt. Abdurrahman'ın ince olan elbisesini kesmesinin de⁴⁸ bu hassasiyet ile ilgili olduğunu düşünmekteyiz. Hatta "dünyada giyinik, ahirette çıplak" olanlar konusundaki sahîh olduğunu kabul ettiğimiz aşağıdaki hadis de bu doğrultuda tevil edilmeye çalışılmıştır:

أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ هِنْدَ بِنْتِ الْحَارِثِ - قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَكَانَ لِهِنْدَ إِزَارٌ فِي كُمِّهَا - عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: اسْتَنْقِظَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ يَقُولُ: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مَا فَتَحَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْخَزَائِنِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مَا أَنْزَلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْفَتَنِ، مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجْرَةِ، يَا رَبِّ كَاسِيَةً فِي الدُّنْيَا عَارِيَةً فِي الْآخِرَةِ"

... Hind bnt. el-Hâris'ten (Zührî dedi ki: Hind'in kolunun yeminde örtü⁴⁹ vardı), o da Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah (s) bir gece uyandı ve şunları söyledi: "Lâ ilâhe illallâh. Bu gece nice hazineler açıldı. Lâ ilâhe illallâh. Bu gece nice fitneler indirildi. Hücre sahiplerini (hanımları) kim kaldıracak? Dünyada nice giyinikler vardır, ahirette çıplak olacaklardır."⁵⁰

Kaynak itibariyle bizim ele aldığımız hadisten daha eski bir kaynakta yer alan bu hadisin Ebû Hureyre veya diğer bazıları tarafından yorumlanıp, yukarıdaki hükmün çıkarılmış olabileceğini düşünmekteyiz.⁵¹ Nitekim Zührî'nin hadisi bu doğrultuda yorumlamasının bir sonucu olarak Hind bnt. el-Hâris'in giyimine dikkat çektiğini de söyleyebiliriz.⁵² Ayrıca Nevevî, "giyinik çıplaklar" hadisinin muhtemelen bu hadislerle birlikte değerlendirilmesinden mütevellit, diğer yorumlardan önce, bu kadınların Allah'ın nime-

⁴⁷ Ebû Dâvûd, "Libâs", 34 (4104).

⁴⁸ Mâlik, **Muvatta**, V, 1339 (3383). Sâbit el-Bünânî el-Basrî (125?), Ebû Sâmir adında bir şeyhin rüyasında ince elbise giyenlerden Allah'ın yüz çevirdiğinden bahsetmektedir (İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VII, 222 (35512)).

⁴⁹ İbn Hacer bu kelimenin doğrusunun "أَزْرَارٌ (düğmeler)" olduğunu söyleyip hadisin bu kısmına şu şekilde açıklama getirmektedir: "Hind, elbisenin yeminin bolluğu nedeniyle bedeninden bir kısmının görünebileceği, dolayısıyla "giyinmiş çıplak" hükmün içerisine girme korkusuyla elbisesinin kolunu iliklemektedir." Bkz. İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, X, 303

⁵⁰ Ma'mer, **Câmi**, XI, 362 (20748). Krş. Mâlik, **Muvatta**, V, 1340 (3385). Mâlik bu hadisi bizim ele aldığımız Ebû Hureyre hadisini müteakiben vermiştir.

⁵¹ Sahâbenin gayb veya ibadetlerle ilgili mevkûf rivâyetlerinin hükmen merfû olmayıp, sahâbe içtihadı olabileceği ile ilgili olarak bkz. Suiçmez, **Sahabe ve Tabiîn Sözlere**, s. 36-41, 107.

⁵² Buhârî de hadisi كَوْنُ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَجَوَّزُ مِنَ الْبِئَاسِ وَالْبُسْطِ konu başlığı altında da nakletmektedir (Buhârî, "Libâs", 31 (5844)). Kâsiyenin çıplaklık için kullandığı yönündeki şerhi için bkz. İbn Battâl, **Şerh**, IX, 116. Krş. Kirmânî, **Kevâkib**, XXI, 89. Diğer kullanımları için bkz. İbn Hacer, **Fethû'l-bârî**, XIII, 23.

tinden giyinen, şüküründen çıplak olanlar olarak da yorumlandığına yer vermektedir⁵³ ki bizce de isabetli olan budur. Zira hadiste mecaz kastedildiği açıktır.

Netice itibariyle, Ebû Hureyre'den mevkûf olarak nakledilen yukarıdaki rivâyet sonrasındaki bu rivâyetlerin toplumda duyulan bazı rahatsızlıkların eski kitaplara dayandırılarak veya hadis formatına sokularak halkı inzar etme amaçlı olarak uydurulduğunu düşünmekteyiz. Her ne kadar uyarı konusu olan fiil İslam'ın tesettür anlayışına uygun olmasa da, bunu hadis formatına sokarak veya olmayan Tevrat ayetlerine dayandırarak toplumu korkutmanın doğru bir yol olmadığı da aşikârdır.

Benzer şekilde “eli kamçılılar” ile ilgili olduklarını düşündüğümüz⁵⁴ الجُلَّاء veya الشُّرَطِيُّ denilen güvenlik görevlilerini⁵⁵ kötüleyen zayıf veya uydurma rivâyetler de vardır. Bunlardan tespit ettiklerimizden bazılarını aşağıda vermek istiyoruz:

Bu konu, tarih olarak en eski rivâyetlerden olduğunu düşündüğümüz, Muhammed b. Abdurrahman el-Kûfî'nin (ö. 90-100/709-719) kaynağını belirtmeksizin zikrettiği haberde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ فَضِيلِ بْنِ غَزْوَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدٍ قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ أَنَسًا مَعَهُمْ سِيَاطٌ طَوَالَ لَا يَرْحَمُونَ النَّاسَ، يُقَالُ لَهُمْ: ضَعُوا سِيَاطَكُمْ وَادْخُلُوا النَّارَ

... Muhammed b. Abdurrahman b. Yezîd dedi ki: İnsanlara acımayan uzun kamçılı birtakım insanlara şöyle denileceği haberi bana ulaştı: “Kamçılarınızı bırakın ve Cehennem'e girin!”⁵⁶

Ebû'l-Mühezzim'in (ö. 110-120/728-738), Ebû Hureyre'nin adını kullanarak uydurduğu aşağıdaki mevkûf rivâyette de bu eli kamçılılara olan öfke açıkça görülmektedir:

حَدَّثَنَا عَفَانٌ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلْمَةَ حَدَّثَنَا أَبُو الْمَهْزَمِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ: " أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ النَّارَ السَّوَاظُونَ "

... Ebû Hureyre'den: “Bu ümmetten Cehennem'e ilk girecek olanlar kırbaçlılardır.”⁵⁷

Keza aşağıdaki rivâyette de bunlar Kıyamet alameti olarak zikredilmektedir:

⁵³ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, XIV, 110.

⁵⁴ Kadî Şureyh'in insanlara kamçıyla vuran iki ciltvâzı için bkz. Abdürrezzâk, *Musannef*, IX, 461 (18026)

⁵⁵ İslam toplumundaki bu görevliler hakkında bkz. Kettânî, *Terâtîbu'l-idâriyye*, I, 22.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 54 (34161). Bu hadisin başkaları tarafından ref edildiğini görmekteyiz. Ancak bu merfû rivayetin zayıf olduğu hususunda bkz. Bezzâr, *Müsneid*, XIV, 262 (7850).

⁵⁷ Ebû Hureyre'den Cehennem'e ilk gireceklerin bu eli kırbaçlılar olduğu yönündeki bir rivayet için bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 262 (35901). Basrî bir rivâyettir.

حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ هَاشِمٍ، قَالَ: ادنا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ دَنَا رَاشِدُ بْنُ وَرْدَانَ مُؤَدِّنَ بَنِي عَدِيٍّ قَالَ: ادني مُؤَلَّى لَأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ قَوْمٌ يُقَالُ لَهُمُ الْجَلَاوِزَةُ، بِأَيْدِيهِمْ سِيَاطٌ أَمْثَالُ أَذْنَابِ الْبَقَرِ، يَغْدُونَ فِي سَخَطِ اللَّهِ، وَيَرْجِعُونَ إِلَى غَضَبِهِ، إِنَّ أَهْوَنَ مَا يُقَالُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: ضَعُوا أَسْوَاطَكُمْ "

... Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivâyet etti: "Kıyametten önce kendilerine *Celâvize* denilen bir topluluk çıkacaktır. Elllerinde sığırkuyruğu gibi kamçılar bulunacaktır. Allah'ın öfkesine kazanarak sabahlarlar ve gazabıyla dönerler. Kıyamet günü onlara söylenecek en hafif söz "Kamçılarınızı bırakın!" olacaktır."⁵⁸

Yine görevleri belirtilmeden kırbaçlarına atıfla yukarıdaki hadise benzeyen şöyle bir aleyhte rivâyet de vardır:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْأَسْوَدِ الْعَمِي، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الصَّمَدِ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُقَدِّمِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَدْ رَأَيْتُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: رَجُلٌ يُقَالُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَعُوا أَسْوَاطَكُمْ وَادْخُلُوا النَّارَ. وَهَذَا الْحَدِيثُ لَا نَعْلَمُ رَوَاهُ عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ إِلَّا أَبُو الْمُقَدِّمِ، وَهُوَ هِشَامُ بْنُ زِيَادٍ لَيْسَ بِالْقَوِيِّ، وَلَا نَعْلَمُهُ يَرَوِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ.

... Ebû Hureyre'nin şöyle dediği rivâyet edildi: "Hemen hemen görmediğimiz şey kalmadı. Sadece Rasûlullah'ın (s) şu dedikleri hariç: "Kıyamet gününde bazı adamlara "Kamçılarınızı bırakın ve Cehennem'e girin!" denilecektir."⁵⁹

Aşağıdaki rivâyette ise genellikle Hâriciler için kullanılan "Cehennem köpekleri" nitelendirilmesi, zalimleri koruduğu düşünülen bu görevliler hakkında kullanılmaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ بْنُ حَمْرَةَ ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَلْوَسِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْجَرْجَانِيُّ ثنا عَلِيُّ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ خَلِيفَةَ بْنِ يُونُسَ الْأَعَشَى، حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْجَلَاوِزَةُ وَالشُّرَطُ وَأَعْوَانُ الظُّلْمَةِ كِلَابُ النَّارِ". غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ طَاوُسٍ تَفَرَّدَ بِهِ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ الطَّائِفِيُّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْهُ

... Abdullah b. Amr'dan Rasûlullah'ın şöyle dediği rivâyet edildi: "Cilvâz, şurâtı ve zulmün koruyucuları Cehennem köpekleridir."⁶⁰

Bu güvenlik görevlilerinin varlığı Hz. Peygamber'e kadar dayandırılrsa da, bunların yer aldığı ilk müesses teşkilatın Hz. Osman zamanında kurulduğunu söyleyebiliriz.⁶¹

⁵⁸ İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Ehvâl*, s. 221. Abdurrahman b. Semura'dan benzer bir rivâyet için bkz. ed-Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-Esmâ*, III, 1187. Her iki rivayet de Basrî'dir.

⁵⁹ Bezzâr, *Müsned*, XIV, 262 (7850).

⁶⁰ Isbahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 21. Güvenlik görevlilerinin zemmedildiği diğer bir rivâyet için bkz. Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 488 (4186). Ayrıca İbnü'l-Cevzî'nin güvenlik görevlilerini zemmeden bazı hadisler hakkındaki hükümleri için bkz. Cevzî, *Mevdûât*, III, 98-101.

Öte yandan Mısır valisi olan Amr b. Âs (ö. 43/663) döneminde de eli kamçılı güvenlik görevlilerinden (şuratî) bahsedildiğini görmekteyiz.⁶²

Sonuç olarak bu rivâyetleri de yukarıdaki benzerleri gibi toplumsal bir rahatsızlığın hadis uydurmak suretiyle dile getirilmesi şeklinde anlayabiliriz.⁶³

C) Ka'bû'l-Ahbâr'ın Rivâyetlerinin Hz. Peygamber'e veya Kendisine İsnâd Edilmesi Meselesi

1. Hz. Peygamber'e İsnâd Edilmesi Meselesi

Bilindiği üzere Ka'bû'l-Ahbâr'ın İbn Abbas, Ebû Hureyre ve Abdullah b. Amr gibi sahâbîlerle değişik vesilelerle bilgi alışverişinde bulunduğu hadis kaynaklarımızda sabittir.⁶⁴ Ayrıca râvilerin ondan rivâyette bulunurken zabt kusurlarına bağlı olarak, haber kaynaklarını birbiriyle nasıl karıştırdıkları aşağıdaki rivâyette göz önüne serilmektedir:

قال لنا بشر بن سعيد: اتقوا الله وتحفظوا من الحديث، فوالله لقد رأيتنا نجالس أبا هريرة فيحدث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ويحدثنا عن كعب الأحمار ثم يقوم فاسمع بعض ما كان معنا يجعل حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم عن كعب، وحديث كعب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم، وفي رواية يجعل ما قاله كعب عن رسول الله، وما قاله رسول الله عن كعب، فاتقوا الله وتحفظوا في الحديث، وقال يزيد بن هارون: سمعت شعبة يقول: أبو هريرة كان يدلس - أي يروي ما سمعه من كعب وما سمعه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا يميز هذا من هذا - ذكره ابن عساکر.

... bize Bişr b. Saîd [el-Kindî (ö. 100/719)] dedi ki: “Allah’tan sakının ve hadisleri iyi hıfz edin! Vallahi Ebû Hureyre ile oturur, o da Rasûlullah’tan (s) ve Ka’b’tan rivâyette bulunur, sonra kalkar giderdi de, ben bizimle beraber bulunanların, Hz. Peygamber’in

⁶¹ Metin Yılmaz, “Şurta”, *DİA*, c. 39 (2010), s. 242-244. Abdürrezzâk’taki bir rivâyette, Hz. Osman’ın güvenlik görevlilerinin hırsızlıklarından bahsedilmesi, bu görevin ne kadar yaygınlaştığına bir işaret olarak kabul edilebilir (Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 237 (18974)).

⁶² Mısırî, *Fütûhu Mısır ve'l-Mağrib*, s. 166.

⁶³ Krş. Ali Dere, “Rivâyet Malzemesinde Toplumsal Değişimin İzleri”, *İslâmiyât*, I/2 (1998), s. 11-37. Bu hadise benzer bir şekilde Ebu Hureyre’ye atfedilen bir fiten hadisi için bkz. İsmail Hakkı Ünal, Hz. Peygamber’in Dilinde Konuşturulan Tarih: Yere Batırılacak Ordu, *İslâmiyât*, I/2 (1998), s. 47. İlgili hadis için bkz. Ma’mur, *Câmi*, XI, 373 (20377).

⁶⁴ İbn Abbas’ın Ka’b’a bazı sorular sorması hakkında bkz. İbnü'l-Mübârek, *Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekâik*, s. 434 (1223), s. 496 (1413); Abdürrezzâk, *Tefsîr*, II, 239 (1389), II, 344 (1710, 1712), III, 120 (2596). Keza Ebû Hureyre’nin soruları için bkz. Mâlik, *Muvatta*, II, 150 (364); Ali Kuzudişli, Yahudi Kültürünün Hadislere Etkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2004, s. 118 vd. Abdullah b. Amr’ın Ka’b ile ilişkisi hakkında bkz. Veysel Özdemir, “Abdullah b. Amr’ın İsrâilî Rivâyetleriyle Meşhûr Râvilerle İlişkisinin Boyutları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/1 (2008), s. 212-216. Ayrıca Ka’b’ın ilminden istifade edenler için bkz. M. Yaşar Kandemir, “Ka’b”, *DİA*, c. 24 (2001) s. 2; Ali Kuzudişli, *Yahudi Kültürünün Hadislere Etkisi*, s. 97-106; “Kütüb’ten’ İsrâiliyat’a Bir Kavramın Tarih İçindeki Yolculuğu”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XVI/1 (2012), s. 145.

(s) hadisini Ka’b’a, Ka’b’inkileri ise Rasûlullah’a isnâd ettiklerini işittirdim... ” Yezîd b. Hârûn [es-Sülemî (ö. 206/821)] ise şöyle dedi: Şu’be’nin şöyle dediğini işittim: “Ebû Hureyre tedlîs yapardı. Yani Ka’b’tan ve Rasûlullah’tan (s) işittiklerini rivâyet eder, birini diğerinden ayırmazdı.” Bunu İbn Asâkir söyledi.⁶⁵

Görüldüğü üzere, Ka’b’a ait bazı sözler, rivâyetlerin isnâdında adı, ya sahâbiler veya diğer râvileri tarafından hazfedildiği/tasrih edilmediği için, ya da muhtemel zabt kusurları dolayısıyla Rasûlullah’a veya ashâbına ait zannedilmiştir.

Ka’b’a ait olduğu halde, Hz. Peygamber’e isnâd edilen bazı rivâyetler münekkît hadis âlimleri tarafından tespit edilmiş olsa da, ele aldığımız hadiste olduğu gibi, bunlardan diğer bazılarının henüz saptanmadığını görmekteyiz. Mesela Buhârî vd. bazı âlimlerin yukarıda değindiğimiz türbe/toprak hadisinin Hz. Peygamber’e ait olmadığını tespitleri bu hususta güzel bir örnektir.⁶⁶ Keza benzer bir durumun görüldüğü, Ebû Hureyre’nin Ye’cûc ve Me’cûc’ün seddi delmeleriyle ilgili rivâyet ettiği bir hadis⁶⁷ hakkında İbn Kesîr şu değerlendirmede bulunmaktadır: “Bu hadisin isnâdı güçlüdür. Lâkin ref’inde bir münkerlik vardır. Zira ayetin zahiri, seddin yapısının muhkemliğinden, güçlü olmasından ve sıklığından dolayı onların sedde çıkamayacaklarına ve onu delemeyeceklerine hükmetmektedir. Ancak bu, Ka’bü’l-Ahbâr’dan da rivâyet edilmiştir (şöyle ki): “Onlar ortaya çıkmadan önce sedde gelirler ve onu kemirirler ta ki ondan az bir kısım kalıncaya kadar. Akabinde derler ki: Yarın onu fethederiz. Nihayet ertesi gün gelirler, önceki haliyle bulurlar, tekrar çok az bir kısmı kalıncaya kadar kemirirler...”. Belki de Ebû Hureyre bu rivâyeti Ka’b’tan almıştır. Zira onun, Ka’b’la çokça oturmuşluğu ve konuşmuşluğu vardır. Dolayısıyla bunu da o, Ebû Hureyre’ye rivâyet etmiş olabilir. Sonrasında ise, ondan bunu rivâyet eden bazı râviler söz konusu haberin merfû olduğunu zannetmiş ve ref etmişlerdir (En doğrusunu Allah bilir).”⁶⁸ Görüldüğü üzere, İbn Kesîr’in (ö. 774/1373) verdiği örnek, haberin kaynağının Hz. Peygamber değil de, Ka’b olması gerektiği yönündeki hüküm ile, bizim ele aldığımız haberdeki duruma çok benzer.

Bunun gibi, yaptığımız küçük çaplı bir araştırmada Ka’b’a ait olduğunu tespit ettiğimiz ilk dönem eserlerde yer alan bazı sözlerin, daha sonraki döneme ait hadis literatüründe Hz. Peygamber’e isnâd edildiğini görmüş bulunmaktayız. Bu duruma aşağıdaki hadisi örnek gösterebiliriz:

⁶⁵ İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 117.

⁶⁶ Bkz. Hıdır, *Yahudi Kültürü*, s. 578-581.

⁶⁷ Ahmed, *Müsned*, XVI, 369 (10632)

⁶⁸ İbn Kesîr, *Tefsîr*, V, 197-198.

أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ كَعْبٍ، قَالَ: إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ بَيْتِهِ فَقَالَ: "بِسْمِ اللَّهِ، قَالَ لَهُ الْمَلَكُ: هُدَيْتَ. وَإِذَا قَالَ: تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، قَالَ لَهُ الْمَلَكُ: كُفَيْتَ، وَإِذَا قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. قَالَ الْمَلَكُ: وَكَيْتَ. قَالَ: فَتَفَرَّقَ الشَّيَاطِينُ فَتَقُولُ: لَا سَبِيلَ لَكُمْ إِلَيْهِ، إِنَّهُ قَدْ هَدَى وَكَفَى وَوَفَى"

... Ka'bu'l-Ahbâr dedi ki: "Bir kişi evinden çıkar ve "bismillah" derse melek ona, "hidayete erdirildin", "tevekkeltü ala'llâh" derse melek ona, "sana yeterli gelir", "lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" derse melek ona, "korundun" der. Şeytanlar dağılır ve derler ki, "sizler ona zarar veremezsiniz, zira o, hidayete erdirildi, ona yeterli gelindi ve korundu."⁶⁹

Aynı hadis daha sonraki dönem hadis musannefatında Enes b. Mâlik'ten merfû olarak rivâyet edilmiştir:

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ - يَغْنِي - إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ: بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، يُقَالُ لَهُ: كُفَيْتَ، وَوُفِيَتْ، وَتَنَحَّى عَنْهُ الشَّيْطَانُ " هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ

... Enes'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah şöyle demiştir: "Kim -yani evinden çıkarken- "Bismillah, tevekkeltü ala'llâh, lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" derse, kendisine "sana yeterli gelir, korundun" denir ve şeytan ondan vazgeçer."⁷⁰

Bu örneğimizle birlikte, Ka'b kaynaklı rivâyetlerin iki şekilde refedildiğini görmüş olduk:

1. Sahâbenin Ka'b'tan aldığı bir rivâyetin kendileri tarafından kaynak belirtmeksiz nakledilmesi veya kaynaklarının zaman içerisinde râvileri tarafından karıştırılmış olması, sonrasında ise bu sözlerin yine aynı sahâbîler kaynak gösterilerek Rasûlullah'a ref edilmesi şeklindeki rivâyetler. Bu, hatayla olabileceği gibi, kasıtlı da olabilmektedir.

2. Yukarıdaki örneğimizde olduğu gibi, sahâbe tabakasında Ka'b'ın sözü olarak nakledilirken, daha sonraki eserlerde başka bir sahâbîden, yine bir hata veya kasıt sonucu merfûlaşan rivâyetler.

⁶⁹ Ma'mer, *Câmi*, XI, 32 (19827); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 26 (29204).

⁷⁰ Ebû Dâvûd, "Edeb", 111 (5095); Tirmizî, "Da'vât", 34 (3426) (metin Tirmizî'nin); Hadisin illeti hususunda bkz. Tirmizî, *İlel*, s. 362. Enes'ten rivâyet edilen bu hadis ayrıca Ebû Saîd el-Hudrî'ye dayandırılarak ref edilmiştir (İsbahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, VII, 254). Diğer bir yerde ise, Abdullah b. Mes'ûd'un sözü olarak da nakledilmiştir (İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 79 (29609)). Benzer şekilde, İshak b. Râhûye'nin, Kab'a munkatı bir senedle dayandırdığı başka bir söz de (İbn Râhûye, *Müsnedu İshak b. Râhûye*, I, 340 (333)), daha sonra ref edilmiştir (İbn Vaddâh, *el-Bida'*, s. 160 (236)).

Ancak bunlardan ilkinin tespiti ikincilere göre daha zordur. Zira hicrî ilk yüzyıla ait rivâyetlerin aslının tespiti, rivâyet ağlarının sınırlılığı dolayısıyla, sonrakilere göre çok daha güçtür.

Mesela İbn Ömer'den merfû olarak nakledilen aşağıdaki hadisin kaynağı Ka'b mıdır, yoksa İbn Ömer'e hatayla mı atfedilmiştir? tespiti çok zordur. Zira hadisin İbn Ömer'e isnâdı ilk dönem eserlerinde munkatıyken, sonraki eserlerde muttasıl hale getirilmiştir. Isnâdındaki bu problem, aslında daha baştan bu sözün Ka'b'a aitken, yanlışlıkla İbn Ömer'e nispet edilmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Daha da ötesi, eğer Ka'b'tan gelen rivâyet uydurmaysa, bu durumda bunun sahâbe arasında yaygın olarak bilinen hikmetli bir söz olma ihtimalinin de düşünülmesi gerekmektedir.⁷¹

...فَقَالَ أَبُو ثَعْلَبَةَ يَا أَبَا إِسْحَاقَ بَنَسَ الثَّوْبَ ثَوْبَ الْخِيَلَاءِ فَقَالَ أَشَيْ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ أَمْ شَيْ تَرَاهُ قَالَ بَلْ شَيْ أَرَاهُ قَالَ
قَالَ فِي كِتَابِ اللَّهِ الْمَنْزِلَ مَنْ لَبَسَ ثَوْبَ خِيَلَاءٍ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ حَتَّى يَضَعَهُ عَنْهُ وَإِنْ كَانَ يَحِبُّهُ"

... Ebû Sa'lebe (ö. 75/694) dedi ki: "Ey Ebû İshâk (Ka'bü'l-Ahbâr) kibirlilik elbisesi, ne kötü bir elbisedir." Bunun üzerine (Ka'b), "Bu sözü bizzat Rasûlullah'dan mı duydun, yoksa senin kendi görüşün mü?". "Bilakis benim görüşüm" şeklinde cevap verdi. Ka'b: "Allah'ın Münezzel Kitabı'nda şöyle denilmektedir: "Kim bir kibirlilik elbisesi giyerse, onu üzerinden çıkarıncaya kadar Allah yüzüne bakmaz. Velew ki onu sevmiş olsun".⁷²

Ancak aynı sözü munkatı bir senedle diğer bir kaynakta İbn Ömer'in sözü olarak bulmaktayız. Şöyle ki:

أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ لَيْثٍ عَنْ رَجُلٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: "مَنْ لَبَسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ فِي الدُّنْيَا، أَلْبَسَهُ اللَّهُ ذُلًّا يَوْمَ الْقِيَامَةِ"

... İbn Ömer'den: "Her kim dünyada şöret elbisesini giyerse, Allah da Kıyamet günü ona zilleti giydirebilir."⁷³

Daha sonraki eserlerde ise bu haber zabt hatası sonucu İbn Ömer'e dayandırılarak merfûlaştırılmıştır:

حَدَّثَنَا هَاشِمٌ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنْ عُثْمَانَ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةَ وَهُوَ الْأَعَشَى عَنْ مُهَاجِرِ الشَّامِيِّ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ لَبَسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ فِي الدُّنْيَا، أَلْبَسَهُ اللَّهُ ثَوْبَ مَذَلَّةٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ "

⁷¹ Zira bu söz benzer şekilde Şehr b. Havşeb'e de atfedilmiştir (Ma'mer, Câmî, XI, 80 (19976)).

⁷² İbn Asâkir, Târîhu Dimaşk, LXVI, 103. Ayrıca bu söz el-Meâfi b. İmrân'ın (ö. 183/799) eserinde de Ka'b'ın sözü olarak geçmektedir (el-Meâfi, Züh'd, s. 257 (129)).

⁷³ Ma'mer, Câmî, XI, 80 (19979). Aynı haber daha sonra İbn Ebî Şeybe'de muttasıl olarak İbn Ömer'e dayandırılmaktadır. Bkz. İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, 205 (25266, 25269).

... İbn Ömer, Rasûlullah'ın şöyle dediğini rivâyet etti: "Her kim dünyada şöhet elbisesi giyerse, Allah da ona Kıyamet günü zillet elbisesini giydirir."⁷⁴

İdlîbî'ye göre de, Yahudi ve Hıristiyan kıssacılar kaynaklı eski kitaplardan birçok bilgi Hz. Peygamber'e atfedilmiştir. Bunlardan bir kısmı Müslüman olmuş ve kendi eski kitaplardan nakilde bulunmuş ve bunları tefsir etmişlerdir. Daha sonrasında ise bunlar, gafil veya yalancı râviler vasıtasıyla Hz. Peygamber'e atfedilmişlerdir.⁷⁵

2. Ka'b'a İsnâd Edilmesi Meselesi

Şimdi aklımıza şöyle bir soru gelmekte. Acaba bu tür rivâyetler gerçekten Ka'b'a mı ait, yoksa sonradan kendisine mi izafe edilmişlerdi? Araştırmamıza konu olan hadisi ve Ka'b'a isnâd edilen diğer rivâyetleri bir arada değerlendirdiğimizde, ikinci durumun daha yaygın olduğunu düşünmekteyiz. Zira araştırmamız esnasında birçok sözün ona isnâd edilerek uydurulmuş olduğuna şahit olduk. Öte yandan ele aldığımız hadiste olduğu gibi, Ka'b'a nispet edilen, "Münezzel kitapta/Tevrat'ta şöyle yazıyor" formatındaki rivâyetlerin çoğunun sened olarak zayıf ve problemli olduğunu da belirtmeliyiz. Bu durumda, bu haberlerin bir kısmı ona ait olsa da, bunların ekseriyetinin sonradan çoğaltılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Nitekim Goldziher de, Ka'b vb. mühtedilerden gelen Kitâb-ı Mukaddes rivâyetlerinin sağlıklı olmadığını kabul etmekte ve şunları söylemektedir: "Eski ve Yeni Ahid yazılarıyla alakalı bilinenler ve bu eski zamanın râvileri vasıtasıyla, mesela Kur'an tefsirleri ve İsa'ji kitapları gibi daha yeni eserlere girmiş olan bilgilerin hepsi bize gösteriyor ki, mühtedi Ka'bü'l-Ahbâr, Vehb b. Münebbih ve diğerleri gibi *Kitâb-ı Mukaddes'e* dair bilgi verenler, bilgi vermekten ziyade yanlış izlenim yaratmak için kullanılmışlardır... Eski vahiy kitapları hakkındaki bu tamamen karışık görüşlerin yanı sıra, yine Ehl-i Kitap kökenli âlimlere dayandırılan, tamamen hayali bazı sözlere rastlamak şaşılacak bir durum değildir. Mesela (sözde) Ka'bü'l-Ahbâr'a göre Tevrat, 6/En'am suresi gibi başlar, 11/Hud suresi gibi biter."⁷⁶

Yahudi mühtedilerden Abdullah b. Selâm adına rivâyetlerin uydurulmasını da bu duruma örnek olarak gösterebiliriz.⁷⁷ Yine M. Zâhid el-Kevserî (ö. 1951), diğer bir

⁷⁴ Ahmed, *Müsned*, IX, 476 (5664), Ebû Dâvûd, "Libâs", 5 (4029). Ebû Dâvûd'un da işaret ettiği üzere, hadisin Şerîk (ö. 177/793) tarafından refedildiğini düşünmekteyiz. Zira Ebû Avâne, aynı hadisi ref etmediği gibi, II. Yüzyıl hadis kaynaklarında da hadis mevkûf olarak rivâyet edilmiştir.

⁷⁵ Salâhuddîn b. Ahmed el-İdlîbî, *Menhecu nakdi'l-metn inde ulemâi'l-hadisi'n-nebevî*, Beyrut 1983, s. 63-64.

⁷⁶ Ignaz Goldziher, "Ueber muhammedanische Polemik gegen Ahl el-kitâb", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, c. 32 (1878), s. 348, 350.

⁷⁷ Kuzudişli, *Yahudi Kültürünün Hadislere Etkisi*, s. 86.

rivâyet hakkında, “bunun Ka’b ile alakası yoktur.” demektedir.⁷⁸ Keza Özcan Hıdır da bu hususa dikkat çekerek şu tespitte bulunmaktadır: “Ehl-i kitaptan ihtida eden bazı kimselerin isimleri bu konuda [hadis uydurma] istismar edilmiştir. Zira bu mühtediler, önceleri Müslümanlara kendi kutsal kitaplarında bulunan bilgi ve rivâyetleri hüsn-i niyetle aktarıp tefsir etmiş ve neticede bu bilgi ve rivâyetlerden pek çoğu, uydurmacılar, kussâs ve art niyetli bazı kimseler vasıtasıyla hadislerle karıştırılmış olabilirler”⁷⁹

M. Hüseyin Zehebî (ö. 1977) ise, bu uydurmaların diğer faillerine dikkat çekerek, bazı İsrâiliyatın Tevrat ve İncil’de aslı olmadığı halde, İslam düşmanları tarafından uydurulduğunu iddia etmektedir. Garânîk ve Hz. Zeyneb’in evliliği gibi.⁸⁰ O, bunların bir kısmının Ka’b’a vd. bazı şahıslara atıf ve iftira olduğunu savunmakta⁸¹ ve bu doğrultuda İsrâiliyat’ı sıhhat açısından sahîh ve zayıf/mevzû şeklinde ikiye ayırmaktadır.⁸²

Burada şu hadis, dikkatlerimizi başka bir noktaya daha çekmektedir: “İsrailoğulları’ndan rivâyette bulunmanızda sakınca yoktur; ancak benden rivâyette bulunduğunuz zaman yalandan sakınınız”.⁸³ Bu rivâyetten hareketle, “acaba bazı Müslümanlar (?) Hz. Peygamber’e yalan isnâd etmek yerine, önceki kitaplara mı atıfta bulunuyorlardı?” sorusu, hadis tarihi açısından üzerinde durulması gereken önemli bir sorudur diye düşünmekteyiz.

Netice olarak Hz. Peygamber’e yalan isnâdından sakınan bazı Müslümanlar, bu ümmetin başına geleceklerin hepsinin önceki kitaplarda yazıldığı inancından hareketle,⁸⁴ toplumda kötüye gittiğini düşündükleri şeyleri ve diğer bazı hususları, belki daha az vebali olduğunu düşündükleri bu kanalla yaymayı uygun görmüşlerdir.⁸⁵ Bunu da Ka’b ve Abdullah b. Amr gibi ünlülerin isimlerini kullanarak yapmış görünmektedirler. Nitekim bu rivâyetlerin isnâdları tahlil edildiğinde muhtemelen çoğunun, Yahya b. Saîd el-

⁷⁸ Kuzudişli, Yahudi Kültürünün Hadislere Etkisi, s. 222.

⁷⁹ Hıdır, **Yahudi Kültürü**, 534-535. Brockelmann da Ka’b adına uydurulan *Hadîsü Zilkifl* adlı eserden bahsetmiştir (Kandemir, “Ka’b el-Ahbâr”, s. 3).

⁸⁰ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, **İsrâiliyyât fi’t-tefsîr ve’l-hadîs**, Kahire 1990, s. 13-14.

⁸¹ H. Zehebî, s. 33, 58, 74, 79.

⁸² H. Zehebî, s. 35.

⁸³ Ahmed, **Müsned**, II, 159, 202.

⁸⁴ Kutsal kitapları bilen Yahudi ve Hristiyan âlimlerin geleceği tahmin edebildikleri inancı için bkz. M. J. Kister, “Haddisü ‘an bani isrâila wa-lâ haraja”, **Israel Oriental Studies**, c. 2 (1972), s. 223-226. Ayrıca Ka’b’ın gelecekte haber verdiği rivâyetler için bkz. a.g.e., s. 223-224. Keza o, Hz. Ömer’in şehid edileceğini de haber vermektedir (Vekî, **Nüşatü Vekî**, s. 96).

⁸⁵ Nitekim bu durumun bir benzerini ashâb-ı hadisten birisinin, Hz. Peygamber’e yalan isnadının daha şiddetli olacağını gerekçe göstererek sahâbeden herhangi biri adına hadis uydurabileceğini söylemesinde görmekteyiz. Bkz. Hatîb, **el-Câmi**, I, 131.

Kattân'ın da hadis uydurma konusunda dikkat çektiği⁸⁶ sâlihlerden veya şeyhlerden geldiği görülecektir.

3. Ka'b'ın Tevrat'a attettiği sözler ne kadar sağlıklıdır?

Ka'b'ın Tevrat'a attettiği sözlerin güvenilirliği tartışma⁸⁷ ve bazen alay konusu olmuştur. Nitekim aşağıdaki rivâyet bu sonuncu durumu yansıtmaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنْ ابْنِ سِيرِينَ قَالَ: كَانَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حُدَيْفَةَ مَعَ كَعْبٍ فِي سَفِينَةٍ فَقَالَ لِكَعْبٍ ذَاتَ يَوْمٍ: يَا كَعْبُ! أَتَجِدُ هَذِهِ فِي التَّوْرَةِ كَيْفَ تَجْرِي وَكَيْفَ وَكَيْفَ؟ فَقَالَ لَهُ كَعْبٌ: "لَا تَسْخَرُ مِنَ التَّوْرَةِ , فَإِنَّهَا كِتَابُ اللَّهِ , وَإِنَّمَا فِيهَا حَقٌّ" , قَالَ: فَعَادَ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ قَالَ: " وَلَكِنْ أَجِدُ فِيهَا أَنَّ رَجُلًا مِنْ قُرَيْشٍ أَشْطَ النَّاسِ يَنْزُو فِي الْفِتْنَةِ كَمَا يَنْزُو الْحِمَارُ فِي قَيْدِهِ فَاتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَكُنْ أَنْتَ هُوَ." قَالَ مُحَمَّدٌ: فَكَانَ هُوَ

... Muhammed b. Sîrîn dedi ki: "Muhammed b. Ebû Huzeyfe⁸⁸ ile Ka'bü'l-Ahbâr bir gemideydiler. Bir gün Ka'b'a şöyle dedi: "Ey Ka'b! Bunun nasıl yüzdüğünü vs. Tevrat'ta bulabiliyor musun?" Bunun üzerine Ka'b kendisine şu şekilde cevap verdi: "Tevrat ile dalga geçme! Zira o Allah'ın Kitabı'dır ve muhakkak ondakiler hakikattir." Muhammed aynı soruyu tekrarlayınca, Ka'b aynı şekilde cevap verdi. Tekrar aynı soruyu sordu, yine aynı cevabı aldı. Sonra (Ka'b) dedi ki: "Ancak Tevrat'ta, "niyâbetten sapan Kureyş'ten bir adam, eşeğin ipinden kurtulması gibi fitnenin içine dalar." yazdığını gördüm. Allah'tan kork ve sakın o sen olma!" Muhammed (b. Sîrîn) dedi ki: "İşte o, oydu."⁸⁹

Hicrî 30'lu yıllarda doğan İbn Sîrîn'in (ö. 110/729) Muhammed b. Ebû Huzeyfe'ye (ö. 36/657) ulaşması mümkün olmamakla birlikte o, bu hadisi kimden almış olursa olsun, bu rivâyet, en azından daha hicrî I. yüzyılda Ka'b'a karşı bir güvensizliğin olduğunu göstermektedir. Nitekim Goldziher de, Tevrat'a atfedilen haberlerin çoğunun gerçek dışı olduğunu savunmaktadır. O, bu tür atıfların daha ilk dönemlerde insanlarda tereddüt uyandırdığını söylemekte ve bu konuda, Ebû Hureyre'den nakledilen, Yahudilerin fareye dönüştürülmesi ile ilgili rivâyeti,⁹⁰ dönemin tartışmalarını yansıtan bir delil olarak kullanmaktadır.⁹¹

Keza zayıf bir rivâyette, Ka'b'ın dünyada her ne varsa, bunun Tevrat'ta yazılı olduğunu iddia ettiği haber verilmektedir.⁹² Bu rivâyet uydurma dahi olsa Müslümanlar

⁸⁶ Bkz. Hatîb, *el-Câmi'*, II, 99; Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, I, 94.

⁸⁷ Kandemir, "Ka'b el-Ahbâr", s. 2.

⁸⁸ Onun Hz. Osman'a muhalefeti ve büyük fitneye karışması hakkında bkz. Casim Avcı, "Muhammed b. Ebû Huzeyfe", *DİA*, c. 30 (2005), s. 519.

⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 465 (37267).

⁹⁰ Bkz. Buhârî, "Bedü'l-halk", 15 (3302).

⁹¹ Bkz. Ignaz Goldziher, "Ueber Bibelcitatie in muhammedanischen Schriften", *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*, c. 13/1 (1893), s. 315-316.

⁹² Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII, 345 (878).

arasında böyle bir kanâatin en azından III. yüzyılda var olduğuna dair bir delildir. Yine bu konuda diğer bir rivâyette ise Ka'b'ın Tevrat'a dayandırdığı bilgilerin, Yahudilerin bir önderi tarafından yalanlandığını görmekteyiz:

Ebû'l-Esved (ö. 130/748?), Re'sul-Câlût'un⁹³ bir gün onlara şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Ka'b'ın sözü olarak "bu, Tevrat'ta yazıyor" şeklinde zikredilen her şeyle muhakkak size yalan söylemiştir (كنكم). Tevrat, helal ve haramı bildirmede aynı sizin Kitab'ınız gibidir. Şu farkla ki sizin Kitab'ınızdaki Kelam'ınız kuşatıcıdır (câmi). "سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ" gibi. Tevrat'ta ise "يسبح لله الطير والشجر وكذا وكذا" şeklindedir. Lakin Ka'b'ın size haber verdikleri İsrailoğulları'nın peygamberleri ve ashâbının rivâyetleridir. Aynı sizin Peygamber'inizden ve ashâbından rivâyet ettikleriniz gibi."⁹⁴

Bu haber, sahîh olmamakla birlikte, bu tür yanlış Tevrat nakillerinin Müslümanları nasıl rahatsız ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Benzer şekilde Muâviye'den gelen şu rivâyetin de bu durumu haber verdiğini söyleyebiliriz:

وَقَالَ أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ يُحَدِّثُ رَهْطًا مِنْ قُرَيْشٍ بِالْمَدِينَةِ وَذَكَرَ كَعْبَ الْأَخْبَارِ فَقَالَ: "إِنْ كَانَ مِنْ أَصْدَقِ هَؤُلَاءِ الْمُحَدِّثِينَ الَّذِينَ يُحَدِّثُونَ عَنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، وَإِنْ كُنَّا مَعَ ذَلِكَ لَنَبْلُو عَلَيْهِ الْكَذِبَ"

... Muâviye'nin Medine'de, Kureys'ten bir topluluğa konuştuğu ve Ka'b hakkında şunları söylediği nakledildi: "Ehl-i Kitap'tan nakilde bulunan şu râviler arasında en doğru sözlü olanı olsa da, bununla birlikte biz onun yalan söyleyip söylemediğini denardık."⁹⁵

Öte yandan Şah Veliyyullah ed-Dihlevî (ö. 1176/1762) ise bu konuda, dinin tahrif olma sebepleri arasında mühtedilerin etkisi ile ilgili olarak şunları zikreder:

"... Bunlardan birisi de bir milletin diğeriyle, birini diğerinden ayıramayacak şekilde karışmasıdır. Bu dinlerden bir dine mensup olan bir insan kalbinde, ait olduğu topluluğa ait bilgiler olduğu halde İslâmiyet'e girer. Dolayısıyla kalbi daha önce bağlı olduğu yere meyilli kalır. Bu yüzden o, bu dinde, velev ki zayıf veya uydurma olsun [eski dinine ait bilgilere] bir yer bulmaya çalışır. Hatta bazen bunun için, hadis uydurmayı ve bunları nakletmeyi caiz gördüğü bile olur..."⁹⁶

⁹³ Câlût: Beyt-i Makdis'den sürülen Yahudilere verilen addır. Câlût'un başı (Re'su'l-Câlût) ise Hz. Dâvûd'un (as) soyundan gelenlerden olmaktadır (Belhî, *Mefâtihu'l-ulûm*, s. 53).

⁹⁴ İbn Asâkir, *Târihu Dimâşk*, L, 171; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 484. Abdullah b. Selâm'ın onu tekzip ettiği diğer zayıf bir rivayet için bkz. Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 264 (5583). Ancak buradaki "kezebe" fiili, "yalan söyledi" şeklinde anlaşılabilir gibi, "hata etti" anlamında da tevîl edilebilir.

⁹⁵ Buhari, "İ'tisâm", 25 (7361).

⁹⁶ Bkz. Dihlevî, *Huccetullahü'l-bâliğa*, I, 213.

O halde Ka'b'ı da, Şah Veliyullah'ın zikrettiği bu sınıfa sokabilir miyiz? Bu konuda kesin konuşmak, yukarıda gördüğümüz üzere, elimizdeki bir takım sağlıklı verilerden ötürü zor görünmektedir.⁹⁷ Zira Ka'b, isminin popülerliğinden dolayı, özellikle İsrâiliyat ve fiten türü rivâyetler uydurmak isteyenler için kullanılmaya hazır bir isim olmuştur.⁹⁸ Dolayısıyla bu rivâyetlerin Ka'b'a aidiyeti hususunda ciddi kuşkularımız vardır. Son olarak şunu da belirtmeliyiz ki, Ka'bü'l-Ahbâr'da olduğu gibi Abdullah b. Amr'ın isminin de, özellikle fiten ve melâhim türü uydurma hadislerde kullanıldığını düşünmekteyiz.

Sonuç

Şüphesiz vücut hatlarını belli edecek şekilde giyinme, İslam'ın tesettür anlayışı ile uyum arz etmemektedir. Bununla birlikte Kur'ân ve Sünnet'in temel amaçları arasında da yer alan inzâr (uyarma) görevini sahih dinî verilere dayandırarak ifa etmek gerekmektedir. Nitekim burada ele aldığımız hadis de bu yönden problemli görünmektedir.

Müslim dışında hiçbir *Kütüb-i Sitte* âlimince muteber görülmemiş olan bu hadisin aslının, Ebû Hureyre'den gelen "giyinik çıplaklar"dan bahseden mevkûf rivâyet ve sonrasında buna ilave edilen "eznâbü'l-bakar" parçası olmak üzere iki kısımdan oluştuğu sonucuna ulaşmış bulunmaktayız. Haberin ilk kısmı, öncesinde Ebû Hureyre'nin diğer bir hadisten çıkardığı bir hükümken, daha sonrasında râvi hatası sonucu Hz. Peygamber'e refedilmiştir diyebiliriz. İkinci kısmı ise, Ka'b kaynaklı veya ona atfen uydurulmuş gibi görünmektedir. Abdullah b. Amr rivâyeti de Ka'b kaynaklı olabileceği gibi kendisi adına uydurulmuş da olabilir. Netice olarak, zamanla hadisin her iki kısmı da birleştirilmek suretiyle Hz. Peygamber'e atfedilmiştir.

Bu haber tam bir şekilde, ilk defa Ka'bü'l-Ahbâr rivâyetiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu rivâyette hadisin kaynağının Tevrat olduğuna işaret edilmiş olsa da, bu ve benzeri haberlerin Tevrat'ta yer alıp almadığı meselesi tartışma konusu olmuştur. Dolayısıyla bu haber Ka'b tarafından uydurulmuş olabileceği gibi, bu tür haberlerin Ka'b vd. bazı kişilere sonradan isnâd edilmiş olması da mümkündür. Her halükarda söz konusu rivâyet, "giyinik çıplak kadınlar" ve "eli kamçılı zalimler" konularının önce Tevrat'a

⁹⁷ Bu nitelikte Ka'b'a atfedilen bazı munkatı haberler için bkz. Ma'mer, *Câmi*, XI, 396 (20830); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 483 (37406); VII, 484 (37418); VII, 520 (37689).

⁹⁸ Bu konuya Ka'b'ın, "140 yılında kadınlar ve çocuklar bozulacak..." şeklindeki gaybten haber veren sözü örnek olarak gösterilebilir (İbn Vaddâh, *el-Bida'*, s. 123 (167)). İlginç bir şekilde, Ka'b'ın ilk II. yüzyıla ait eserlerde gelecekle ilgili haberlerine rastlanmazken, bu yüzyıldan sonraki bu tür rivâyetlerin sayısında bir patlama yaşanmaktadır. Bu da Ka'b'a yalan isnâdının yaygınlaştığı tarih konusunda önemli bir bilgi vermektedir.

atfedilmek, daha sonra ise fiten hadisi formatına sokulmak suretiyle, I. yüzyılda kendilerinden rahatsızlık duyulan bu topluluklara karşı bir tepkinin neticesi olarak ortaya çıkmış gibi g  r  mektedir.

Ka’b  ’l-Ahbâr’a ait bazı rivâyetlerin, Hz. Peygamber’e isnâd edilenlerden bir kısmı tespit edilmiş olsa da, bu hadiste olduğu gibi, bunlardan diğer bazılarının henüz saptanmadığını görmekteyiz. Dolayısıyla bunların geniş çaplı araştırmalarla ortaya konulması zaruret arz etmektedir. Özellikle “hadis hırsızlığı” olgusunun bu tür rivâyetlerin kaynağı hususundaki belirsizlikte önemli bir rolü olduğunu düşünmekteyiz. Şu an hazırlamakta olduğumuz diğer bir çalışmayla, bu olgunun isnâd tenkidinde ve hadislerin aslını tespit çalışmalarında ne kadar önemli bir problem teşkil ettiğini göstermeye çalışacağız.

Ayrıca bu araştırmamızla, aynı hadisin, I. yüzyıldan III. yüzyıla kadar değişik formlara girerek karşımıza çıkabileceğini görmüş olduk. Nitekim ele aldığımız hadisin, II. yüzyıl eserlerinde  sr  iliyat veya mevkûf bir rivâyet olarak yer alırken, bu yüzyıldan sonra merfû bir hadis olarak karşımıza çıktığını tespit etmiş bulunmaktayız.

Aynı zamanda bu çalışmamız, özellikle II. yüzyıl kitaplarında yer alan mevkûf haberlerin  sr  iliyat menşeili olup olmadığı dikkate alınmadan, kolayca hükmen merfû kabul edilmemesi gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Kaynak 

Abdürrezzâk b. Hemm  m, **el-Musannef**, thk. Habîburrahmân el-A’zam  , I-XI, Beyrut 1983.

_____, **Tefsîru Abdürrezzâk**, thk. Mahmud Muhammed Abduh, I-III, Beyrut 1999.

Adam, Baki, “Tevrat”, **D  A**, c. 41 (2012), s. 40-45.

Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaût v.dėr., I-XLV, Beyrut 2001.

Akgün, Hüseyin, **Mağribli Muhaddis  bn  ’l-Kattân’ın Hadis Anlayışı**, Ankara 2014.

_____, “M  tekaddim  n  limlerin Hadislerin Aslını Tespit   in Kullandıkları  ki Kavram: “Aslu’l-hadîs” ve “Mahfûz””, **Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, c. 7/14 (2014), s. 109-140.

_____, ““Umirtu en uk  tile’n-n  se” Hadisinin Rivâyet Farklılıkları Hakkında Bir  nceleme”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, c. 14/2 (2014), s. 49-90.

Avcı, Casim, “Muhammed b. Eb   Huzeyfe”, **D  A**, c. 30 (2005), s. 519.

Aydınlı, Abdullah, **Hadis Istılahları Sözlüėü**,  stanbul 2013.

Belhî, Eb   Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hav  rizm  , **Mef  t  hu’l-ulûm**, thk.  brahim el-Eby  r  , Beyrut 1989.

Bezzâr, Eb   Bekr Ahmed b. Amr, **Müsnedü’l-Bezzâr** (el-Bahrü’z-zehh  r), thk. Mahf  zurrahm  n Zeynullah v.dėr., I-XVIII, Medine 2009.

Dabb  , Muhammed b. Fudayl el-K  f  , **Kit  b  ’d-Du  **, thk. Abd  laziz b. Süleyman el-Buaym  , Riyad 1999.

D  rekutn  , Ali b.  mer, **el- lel  ’l-v  ride f  ’l-eh  d  si’n-Nebeviyye**, thk. Mahf  zu’r-rahm  n Zeynullah, I-XV, Riyad 1985.

- Dere, Ali, "Rivâyet Malzemesinde Toplumsal Değişimin İzleri", **İslâmiyât**, I/2 (1998), s. 11-37.
- Dihlevî, Şâh Veliyullah, **Huccetüllahü'l-bâliğa**, thk. Seyyid Sâbık, I-II, Beyrut 2005.
- Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Künâ ve'l-Esmâ**, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fârayâbî, I-III, Beyrut 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, **Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût ve Muhammed Kamil Karabelli, I-VII, Dimaşk 2009.
- Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim, **Kitâbü'l-Âsâr**, thk. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî, Beyrut t.y.
- Goldziher, Ignaz, "Ueber Bibelcitate in muhammedanischen Schriften", **Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft**, c. 13/1 (1893), s. 15-21.
- _____, "Ueber muhammedanische Polemik gegen Ahl el-kitâb", **Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft**, c. 32 (1878), s. 341-387.
- Görke, Andreas ve Harald Motzki, "Tilman Nagels Kritik an der Isnad-cum-matn-Analyse. Eine Replik", **Asiatische Studien**, c. 68/2 (2014), s. 497-518.
- Harâîfî, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer, **İ'tilâlü'l-kulûb**, thk. Hamdi Dimerdâş, I-II, Riyad 2000.
- Hafîb, Ahmed b. Ali el-Bağdâdî, **el-Câmi' liahlâkî'r-râvî ve âdâbî's-sâmi'**, thk. Mahmud Tahhân, I-II, Riyad 1983.
- Hıdır, Özcan, **Yahudi Kültürü ve Hadisler**, İstanbul 2006.
- Isbahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah, **Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ**, I-X, Kahire 1974.
- Irâkî, Ebû'l-Fadl Zeynuddîn, **Şerhu't-Tebîrâ ve e't-tezkira**, thk. Abdüllatif el-Hemîm ve Mâhir Yasin Fıhl, I-II, Beyrut 2002.
- İbn Abdilberr, Yûsuf b. Abdullah, **et-Temhîd limâ fi'l-Muvattâ mine'l-meânî ve'l-esânîd**, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî, I-XXIV, Mağrib 1967-1991.
- İbn Asâkir, Ali b. Hasan, **Târihu Medîneti Dimaşk**, thk. Ömer b. Garâme el-Amravî, I-LXXX, Dimaşk 1995.
- İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, I-X, Riyad 2003.
- İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahman b. Ebî Hâtîm er-Râzî, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, I-IX, Haydarabad 1952.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed, **el-Musannef**, thk. Kemal Yûsuf el-Hût, I-VII, Riyad 1988.
- İbn Ebî'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, **el-Ehvâl**, thk. Mecdî Fethî Seyyid, Kahire 1992.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, **Fethü'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî v.dğr., I-XIII, Beyrut 1959.
- _____, **el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe**, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, I-VIII, Beyrut 1994.
- _____, **en-Nüket alâ Kitâbi İbni's-Salâh**, thk. Rebî' b. Hâdî Umeyr el-Medhalî, I-II, Medine 1984.
- _____, **Lisânü'l-Mîzân**, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, I-X, Beyrut 2002.
- _____, **Nüzhetü's-sâmiîn fî rivâyeti's-sahâbe anî't-tâbiîn**, thk. Târik Muhammed el-Amûdî, Riyad 1995.
- _____, **Tehzîbü't-tehzîb**, I-XIV, Beyrut 1984.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî, **Meşâhîru ulemâi'l-emsâr**, thk. Manfred Fleischhammer, Beyrut 1959.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, thk. Ali Şîrî, I-XIV, Beyrut 1988.
- _____, **Tefsîru'l-Kur'ân'î'l-azîm**, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme, I-VIII, Riyad 1999.
- İbn Mâce, **Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr., I-V, Beyrut 2009.
- İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshak b. İbrahim, **Müsnedu İshak b. Râhûye**, thk. Abdulğafûr b. Abdülhakk el-Belûşî, I-V, Medine 1991.

- İbn Sa’d, Muhammed b. Sa’d, **et-Tabakâtü’l-kübrâ**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, I-VIII, Beyrut 1990.
- İbn Sellâm, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Herevî, **en-Nâsıh ve’l-mensûh fi’l-Kur’âni’l-azîz**, thk. Muhammed b. Salih el-Müdeyfir, Riyad 1997.
- İbn Vaddâh, Ebû Abdullah Muhammed el-Kurtubî, **el-Bida’ ve’n-nehyu anhâ**, thk. Amr Abdülmunim Selîm, Kahire 1995.
- İbnü’l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali, **el-Mevdûât**, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, I-III, Medine 1966-1968.
- İbnü’l-Esîr, Ebû’s-Seâdât Mübarek b. Muhammed el-Cezerî, **en-Nihâye fi garîbi’l-hadîs ve’l-eser**, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, I-V, Beyrut 1979.
- İbnü’l-Mübârek, Abdullah, **Kitâbü’z-zühd ve’r-rekâik**, thk. Habîburrahmân el-A’zamî, Beyrut t.y.
- İdlibî, Salâhuddîn b. Ahmed, **Menhecu nakdi’l-metn inde ulemâi’l-hadîsi’n-nebevî**, Beyrut 1983.
- İsmail b. Ca’fer, **Hadîsu Ali b. Hucr es-Sa’dî an İsmail b. Ca’fer el-Medenî**, thk. Ömer b. Refûd b. es-Sefeyânî, Riyad 1998.
- Kandemir, M. Yaşar, “Ka’b el-Ahbâr”, **DİA**, c. 24 (2001) s. 1-3.
- Kettânî, Muhammed Abdülhayy, **et-Terâfibu’l-idâriyye**, thk. Abdullah el-Hâlidî, I-II, Beyrut t.y.
- Kirmânî, Muhammed b. Yûsuf, **el-Kevâkibü’d-derârî fi şerhi Sahîhi’l-Buhârî**, I-XXV, Beyrut 1981.
- Kister, M. J., “Haddisû ‘an bani isrâîla wa-lâ haraja”, **Israel Oriental Studies**, c. 2 (1972), s. 215-239.
- Kuzudişli, Ali, Yahudi Kültürünün Hadislere Etkisi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2004.
- _____, “Kütüb’ten ‘İsrâiliyat’a Bir Kavramın Tarih İçindeki Yolculuğu”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. XVI/1 (2012), s. 131-164.
- Mâlik b. Enes, **Muvatta**, thk. M. Mustafa el-A’zamî, I-VIII, Abu Dabi 2004.
- Meâfî, Ebû Mesûd el-Mevsilî, **ez-Zühd**, thk. Âmir Hasan Sabrî, Beyrut 1999.
- Mısırî, Ebû’l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah, **Fütûhu Mısır ve’l-Mağrib**, Kahire 1994.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc en-Nisâbûrî, **Sahîhu Müslim**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-V, Kahire 1955-1956.
- Nagel, Tilman, “„Authentizität“ in der Leben-Mohammed-Forschung”, **Arabica**, c. 60/5 (2013), s. 516- 568.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref, **el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc**, I-XVIII, Beyrut, 1972.
- Özdemir, Veysel, “Abdullah b. Amr’ın İsrâilî Rivâyetleriyle Meşhûr Râvilerle İlişkinin Boyutları”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13/1 (2008), s. 207-225.
- Râfiî, Ebû’l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed, **et-Tedvîn fi Ahbâri Kazvîn**, thk. Azîzullah el-Atâridî, I-II, Beyrut 1987.
- Suiçmez, Yusuf, **Sahabe ve Tabiin Sözlerinin Hz. Peygamber’e Nispeti**, Ankara 2015.
- Süyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr, **Tedribü’r-râvi fi şerhi Takrîbi’n-Nevevî**, thk. Ebû Kuteybe Nazr Muhammed el-Faryâbî, I-II, Riyad 1994.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed, **el-Mu’cemü’l-evsat**, thk. Târik b. Avdullah b. Muhammed, I-X, Kahire 1995.
- _____, **Mu’cemü’l-kebîr**, Hamdi b. Abdülmecid es-Selefî, I-XXV, Kahire t.y.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, **Sünenü’t-Tirmizî**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir v.dğr., I-V, Kahire 1975.
- _____, **İlelu’t-Tirmizî’l-kebîr**, thl. Subhî es-Sâmerrâî, Beyrut 1989.

- Ünal, İsmail Hakkı, “Hz. Peygamber’in Dilinde Konuşturulan Tarih: Yere Batırılacak Ordu”, **İslâmiyyât**, I/2 (1998), s. 38-51.
- Vekî, Ebû Süfyân Vekî b. El-Cerrâh, **Nüshatü Vekî ani’l-A’mes**, thk. Abdurrahman Abdülcebbâr el-Füreyvâî, Kuveyt 1985.
- Yılmaz, Metin, “Şurta”, **DİA**, c. 39 (2010), s. 242-244.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin, **İsrâîliyyât fi’t-tefsîr ve’l-hadîs**, Kahire 1990.
- Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, **Siyeru a’lâmi’n-nübelâ**, I-XVIII, Kâhire 2006.